

Advocaat mag via media kritiek uiten op rechters

De Juristenkrant 2015, nr. 310, 1 en 4.

Felle kritiek in de media op (individuele) rechters is een heikel thema in de relatie tussen media en justitie. De zaak ligt nog gevoeliger als de kritiek geuit wordt door advocaten, in een rechtszaak waarin ze zelf betrokken zijn. Met een arrest van 23 april 2015 heeft de Grote Kamer van het Europees Mensenrechtenhof de expressievrijheid van advocaten duidelijk opgetild: hoewel de rol van advocaten niet dezelfde is als die van journalisten, erkent het Hof dat ook advocaten het recht hebben om openlijk kritiek te uiten op justitie, als onderdeel van het maatschappelijk debat. Dat omvat het recht om een gebrek aan onpartijdigheid of gegronde twijfels over de integriteit van (onderzoeks)rechters in een concrete zaak via de media onder de aandacht te brengen.

Dirk Voorhoof en Inger Høedt-Rasmussen

In 2000 werkte de Franse advocaat Olivier Morice mee aan een artikel in de krant Le Monde. Het artikel bracht verslag uit over de controverses in een gerechtelijk onderzoek naar het verdacht overlijden (zelfdoding of moord?) van een Franse rechter in Djibouti (Bernard Borrel). In het artikel was sprake van manipulaties door de twee onderzoeksrechters die het gerechtelijk onderzoek hadden geleid. De journalist die het artikel schreef, de directeur van Le Monde en Morice werden veroordeeld voor laster, in toepassing van de Franse perswet van 1881. Het Hof van Cassatie bevestigde de veroordelingen. De Franse rechtscolleges waren van oordeel dat het om zeer ernstige beschuldigingen ging waarvoor geen voldoende feitelijk bewijs geleverd kon worden. Morice kon zich evenmin beroepen op de immuniteit als advocaat, omdat de lasterlijke uitingen niet waren uitgesproken tijdens een terechtzitting.

Het EHRM werd gevraagd om de veroordeling van Morice tegen het licht te houden van artikel 10 EVRM (vrije meningsuiting). De vijfde sectie van het Hof kwam in een arrest van 11 juli 2013 tot de conclusie dat van een schending van artikel 10 EVRM geen sprake was. Het Hof was van oordeel dat Morice 'a adopté un comportement dépassant les limites que les avocats doivent respecter dans la critique publique de la justice'. De geldboete van 4.000 euro en de aanvullende schadevergoeding van 7.500 euro die Morice moest betalen, achtte het Hof, gelet op de appreciatiemarge van de veroordelende staat, niet excessief. Dit arrest werd evenwel niet definitief, want op 9 december 2013 heeft het panel van vijf rechters, op verzoek van Morice, de zaak doorverwezen naar de Grote Kamer van Hof.

Op 23 april kwam de Grote Kamer, opvallend unaniem, tot een heel andere conclusie, na een grondig onderzoek van de rol van Morice als advocaat, de bijdrage van zijn interview in Le Monde aan een debat van publiek belang, de aard van de aantijgingen en commentaar in het gewraakte artikel, de overige specifieke kenmerken van de zaak en de aard en impact van de opgelegde sancties. De Grote Kamer concludeert dat de veroordeling van Morice neerkomt op een overheidsinmenging in de expressievrijheid die niet nodig is in een democratische samenleving en daarom in strijd is met artikel 10 EVRM.

Ruim draagvlak

Dat journalisten soms flink mogen uithalen naar rechters heeft het Hof eerder al aanvaard, onder andere in de zaak De Haes en Gijssels tegen België (1997). De 17 rechters van de Grote Kamer van het EHRM, die zelf ook regelmatig een flinke portie kritiek moeten slikken, hebben nu duidelijk gemaakt dat ook hun collega-rechters in de 47 lidstaten van het EVRM bestand moeten zijn tegen soms zeer ernstige aantijgingen in de media, geuit of becommentarieerd door advocaten. Basisvoorwaarde is wel dat die kritiek verband houdt met een zaak van maatschappelijk belang en de aantijgingen of kritiek een voldoende feitelijke basis moeten hebben.

De Grote Kamer gaat met dit arrest diametraal in tegen de bevindingen van het kamerarrest van de vijfde sectie, dat duidelijk meer de klemtoon legde op het bewaren van het vertrouwen van het publiek in justitie, de te felle persoonlijke uitval door Morice tegen de twee onderzoeksrechters en het speculatief karakter van de zeer ernstige aantijgingen.

Met het arrest van 23 april 2015 kiest het EHRM duidelijk voor een ruimer draagvlak voor de expressievrijheid van advocaten, met oog voor hun professionele rol in de samenleving en het belang van hun stem in het publieke debat, zeker over aangelegenheden die verband houden met justitie(beleid) en belangrijke rechtszaken. Ook al worden dan soms, onvermijdelijk, individuele rechters in het vizier genomen.

Het arrest van de Grote Kamer zal ongetwijfeld bij justitie en binnen de advocatuur voorwerp zijn van grondige analyse. Voor de Orde der Vlaamse Balies is dit meteen ook een passende aanleiding om het Reglement over advocaat en media op verschillende punten te herzien.

Het arrest

Om alle aspecten van de zaak te kunnen overzien beoordeelt het Hof de zaak vanuit vijf verschillende criteria. Het analyseert (a) de rol van Morice als advocaat, (b) de bijdrage van zijn interview in Le Monde aan een debat van publiek belang, (c) de aard van de aantijgingen en commentaar in het gewraakte artikel, (d) de overige specifieke kenmerken van de zaak en (e) de aard en impact van de opgelegde sancties.

Het Hof wijst er op dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen kritiek in de rechtszaal en kritiek op rechters via de media. Scherpe kritiek op rechters in de rechtszaal is acceptabel, zeker als zo'n tussenkomst van de advocaat de rechten van de cliënt poot te vrijwaren. In de zaak Morice gaat het evenwel om een heel andere context, buiten de rechtszaal en zijn commentaar in Le Monde draagt niet bij tot de bescherming van de belangen van zijn cliënt. Het Hof gaat ook niet akkoord met de stelling als zou een advocaat, net zoals een journalist, de taak hebben om het publiek te informeren over het reilen en zeilen bij justitie. Door zijn relatie met zowel justitie als met zijn cliënt heeft de advocaat een heel andere rol en positie.

Dat Morice met zijn commentaar in Le Monde heeft bijgedragen tot een fel debat in een zeer belangrijke rechtszaak staat voor de Grote Kamer evenwel buiten kijf. Dat heeft tot gevolg dat het EHRM geen te brede appreciatiemarge moet laten aan de nationale rechtscolleges bij de beoordeling van de feiten en het Hof dus tot een strikte monitoring kan overgaan om te oordelen of de inmenging in de expressievrijheid gerechtvaardigd was. Cruciaal is de vaststelling door het Hof dat de opmerkingen van Morice eerder als waardeoordelen te beschouwen zijn en neerkomen op een algemene kritiek op het optreden door de twee onderzoeksrechters. Het Hof verwierpt de vaststellingen door de Franse rechtscolleges als zouden de commentaren van Morice een onvoldoende feitelijke basis hebben en een onbetamelijke aanval zijn op de eer en integriteit van de twee rechters. Overigens kan een advocaat niet aansprakelijk worden gesteld voor bepaalde beweringen of stellingnames van de journalist die het artikel schreef.

Het Hof vindt ook niet dat de verklaringen van Morice louter ingegeven waren door een persoonlijke vete met één van de twee onderzoeksrechters. Het doel van Morice was wel degelijk om ernstige gebreken bij justitie in deze zaak bloot te leggen en zijn publieke verklaringen waren niet van aard het vertrouwen of het gezag van justitie aan te tasten.

Het Hof wijst er wel op dat een advocaat zijn gelijk moet proberen halen via procedures en rechtsmiddelen, en zijn proces niet in de media moet voeren. Maar toch erkent het Hof dat er heel specifieke omstandigheden kunnen zijn die de advocaat het recht geven zich via de media te uiten. Het beklemtoont dat een advocaat de aandacht van het publiek moet kunnen vestigen op eventuele disfuncties bij justitie, constructieve kritiek waarmee justitie dan haar voordeel kan doen.

De strafrechtelijke veroordeling van Morice en de schadevergoeding die hem werd opgelegd acht de Grote Kamer een inmenging in zijn expressievrijheid met een duidelijk negatieve impact, wat het Hof andermaal aanwijst als een verkillend effect op de uitoefening van de expressievrijheid. De Grote Kamer concludeert dat de veroordeling van Morice neerkomt op een ontoelaatbare overheidsinmenging die niet nodig is in een democratische samenleving en daarom in strijd is met artikel 10 EVRM.

Dirk Voorhoof is hoogleraar mediarecht en auteursrecht aan de Universiteit Gent en de Universiteit van Kopenhagen en Inger Høedt-Rasmussen is docent Europees recht en administratief recht aan de Universiteit van Kopenhagen

gen. Ze publiceerden samen De jurist in actie, identiteit, retoriek en overtuigingskracht, Brugge, Die Keure, 2013.

EHRM (Grote Kamer) 23 april 2015, Morice t. Frankrijk, nr. 29369/10, www.echr.coe.int

Het EHRM beklemtoont dat een advocaat de aandacht van het publiek moet kunnen vestigen op eventuele disfuncties bij justitie, constructieve kritiek waarmee justitie dan haar voordeel kan doen.